

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม : ความหมาย พัฒนาการทางแนวคิด
และทิศทางการศึกษาวิจัย
Cultural Landscape : Meaning, Conceptual Development
and Research Direction

อนวัณน์ การถัก* และ ทรงยศ วีระทวีมาศ**
Anuwat Karnthak and Songyot Weerataweemat

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้รวบรวมและอภิปรายแนวคิดทฤษฎีทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อชี้ให้เห็นถึงสาระสำคัญและการให้คำจำกัดความ รวมทั้งกระบวนการศึกษาที่ผ่านมาทั้งในบริบทสากลและในประเทศไทย นอกจากนี้ได้รวบรวมสถานภาพทางวิชาการของการศึกษาวิจัยทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา โดยวิเคราะห์ถึงประเด็นการศึกษาและลักษณะของพื้นที่ศึกษา และในบทสรุปได้เสนอแนะใน 2 ประเด็นที่เกี่ยวกับทิศทางการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือ ควรมีการบูรณาการศาสตร์กับชุดความรู้อื่นๆ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดกระบวนการวิจัยและข้อค้นพบใหม่ในวงวิชาการ และแนวทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาในปัจจุบันเช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือผลกระทบจากการพัฒนา เป็นต้น

ABSTRACT

This article tries to comply the theories and discussions about the concept of cultural landscapes to point out the essence and definition, including the recent study, both in the global context and in Thailand. Further, this study integrates the academic status of the landscape research in Thailand over 20 years ago by analyzing the educational issues and characteristics of the study area. Conclusion, this study suggestion 2 issues of the cultural landscape study, such as, the study of the cultural landscape should integrating with others science to create a framework for research and new findings in the academic sphere and the study should related the issues in the current instance, such as, the terrain and climate change, impacts of development and so on.

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ความหมาย ทิศทางการศึกษาวิจัย

Keywords: Cultural landscape, Meaning, Direction of research

---

* นักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: anuwat.k27@hotmail.com

** อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
(บทความนี้เคยนำเสนอในที่ประชุมระดับชาติ โสมภูมิ ครั้งที่ 1 วันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2556 ณ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและ
นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)

1. บทนำ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อทบทวนแนวคิดและกระบวนการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในบริบทสากลและในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การเข้าใจถึงความหมาย แนวคิดและกระบวนการศึกษาของศาสตร์ด้านนี้ได้ชัดเจนขึ้น โดยวิธีการศึกษาได้ใช้การทบทวนวรรณกรรมด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ และวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่เพื่ออธิบายพัฒนาการทางแนวคิดและกระบวนการศึกษา และสรุปเป็นข้อเสนอแนะถึงทิศทางการศึกษาวิจัยทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การก่อตัวในการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม เกิดจากกลุ่มนักภูมิศาสตร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 โดยประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยทฤษฎีทางสัณฐานวิทยา (Morphology Theory) กับศาสตร์ด้านอื่นๆ เช่น ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา และการออกแบบ ซึ่งแนวคิดต่างๆ ได้เริ่มพัฒนาจากกลุ่มประเทศทางยุโรปตอนกลางโดยเฉพาะที่เยอรมัน และขยายตัวไปยังสหรัฐอเมริกา รวมถึงออสเตรเลีย (O'Hare, 1977: 17-18) ซึ่งพัฒนาการของแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมนี้ มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดในสังคมวิชาการโลก โดยเห็นได้ชัดเจนในยุคแนวคิดสมัยใหม่ (Modern) และยุคแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post Modern) ซึ่งได้มีการนำเสนอแนวคิดและวิธีการศึกษาที่พัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย เริ่มเกิดขึ้นในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกอนุสัญญามรดกโลกของประเทศไทย ซึ่งคณะกรรมการมรดกโลกได้บรรจุเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นหนึ่งในประเภทที่สามารถประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกได้ ส่งผลให้หน่วยงานด้านวัฒนธรรมในประเทศไทยได้เริ่มศึกษาความหมายและองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากขึ้น (เทียมสุรย์, 2553: 108) หลังจากนั้นก็มีการศึกษา รวมทั้งการวิจัยที่แพร่หลายมากขึ้นจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ในประเทศ ซึ่งจากการสำรวจงานวิจัยด้านนี้ในประเทศไทย ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างของการศึกษาในหลายประเด็นที่สามารถนำไปสู่ทิศทางการศึกษาในอนาคตได้ตามรายละเอียดในข้อเสนอแนะของบทความนี้

2. พัฒนาการทางแนวคิด ทฤษฎีทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในบริบทสากล

คำว่า Landscape มีความหมายทางรากศัพท์มาจากกลุ่มประเทศทางยุโรปตอนเหนือ ซึ่งเกิดจากความนิยมชมชอบในภูมิทัศน์ชนบท โดยการเขียนภาพวาดทิวทัศน์ชนบทและธรรมชาติ อีกทั้งเริ่มมีการศึกษาศาสตร์ด้านการจัดสวนในช่วงปี ค.ศ. 1600-1700 (James and Martin, 1981: 177) จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวคิดของชาวยุโรปที่มีต่อธรรมชาติ ได้มีการพัฒนาทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลด้านค่านิยมและความสนใจในธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งจากการศึกษาพัฒนาการของทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมพบว่า มีความสัมพันธ์กับหลายๆ ศาสตร์ที่ประกอบไปด้วย ภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยาและการออกแบบ ซึ่งสามารถอธิบายพัฒนาการของแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยแบ่งตามช่วงเวลา ดังนี้

2.1) แนวคิดการศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐาน (Settlement Morphology)

คำว่า Cultural Landscape ถูกใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1880 โดย Otto Schlüter ชาวเยอรมัน เพื่อใช้ในการอธิบายรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในทางตอนกลางของยุโรปและประเทศเยอรมัน เนื่องจากทฤษฎีภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการศึกษาแบบเมือง ซึ่งขอบเขตการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมประกอบไปด้วย การตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของประวัติศาสตร์ และสรุปผลโดยการพรรณนาและอธิบายการกระทำ ความคิด ความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ

ในช่วงแรกนี้นักวิจัยทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ค้นหาแนวทางในการอธิบายรูปแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยกิจกรรมของมนุษย์และวัฒนธรรม โดยใช้แหล่งข้อมูลปฐมภูมิและอธิบายรูปแบบทางภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมมนุษย์ โดย Otto Schlüter ได้ให้ความสนใจในรายละเอียดขององค์ประกอบทางวัฒนธรรม สภาพทางธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่ออธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆที่ทำให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Whitehand, 1981: 2)

2.2) แนวคิดเรื่อง ภูมิทัศน์ที่มีชีวิต (Living Landscapes)

เป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษาภูมิทัศน์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งเริ่มต้นในประเทศฝรั่งเศสในช่วงปีทศวรรษที่ 1920 โดย Paul Vidal de la Blanche ซึ่งเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ด้านกายภาพภูมิทัศน์ โดยการศึกษาได้เลือกพื้นที่ชนบทในประเทศฝรั่งเศสเป็นกรณีศึกษา และศึกษาในประเด็นการแปลความหมายและความสัมพันธ์ระหว่าง รูปแบบวิถีชีวิตกับลักษณะกายภาพของภูมิทัศน์ในประเด็นสภาพแวดล้อมทางสังคมและพัฒนาการของชุมชน ซึ่งพบว่าวิถีชีวิตของชุมชนนั้นมีความต้องการภูมิทัศน์ที่มีสภาพธรรมชาติเสมอ (Buttimer, 1978: 61)

ในขณะเดียวกันแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์ที่มีชีวิตถูกพัฒนาในประเทศอังกฤษโดย H.J.Fleure ในช่วงเวลาเดียวกัน โดย Fleure ได้วิจัยในเรื่องการปรับตัวของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และอิทธิพลของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบของการพัฒนาและการตั้งถิ่นฐาน (Fleure and Davies, 1970: 19) ในงานของเขาได้อธิบายสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (รูปลักษณ์ของเมือง รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน นามเมืองและวัสดุอาคาร) ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพของภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ กิจกรรมมนุษย์และคุณค่า ซึ่งการแปลความหมายของภูมิทัศน์ทำให้ทราบถึงแบบแผนและความหมายทางวัฒนธรรมผ่านรูปลักษณะของสภาพภูมิทัศน์ด้วยลักษณะเฉพาะของภูมิภาคหรือท้องถิ่น

ในช่วงเวลาเดียวกัน นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อ EE Evans ได้รวบรวมแนวคิดของ Fleure, Vidal และ Carl O Sauer (นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกัน) ที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงแนวคิดของนักวิชาการเยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกาเข้าด้วยกัน โดยเขียนหนังสือชื่อ The Personality of Ireland (อ้างอิง O'Hare, 1997: 20) ซึ่งเขาได้เสนอแนวคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยใช้คำว่า Regional Personality มาใช้อธิบายและให้คำจำกัดความว่า เป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดจากผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมผ่านกาลเวลา และแนวคิดนี้ดำรงอยู่ในกระแสของหมู่นักภูมิศาสตร์จากทศวรรษที่ 1920 จนถึง 1950 ทำให้เกิดกระแสความสนใจในการวิจัยด้านพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมตามมา และผลงานอีกชิ้นหนึ่งที่เขาได้เขียนขึ้นคือ The Personality of Britain โดยได้อธิบายภูมิทัศน์ของระดับภูมิภาคและของประเทศในภาพของความเป็นลักษณะเฉพาะที่มีลักษณะเด่น ผ่านความสัมพันธ์ของลักษณะธรรมชาติและการปรับแต่งอย่างประณีตผ่านวัฒนธรรมของมนุษย์ (O'Hare, 1977: 20)

2.3) แนวคิดจาก Berkeley กับการศึกษาภูมิทัศน์พื้นถิ่น

ในทศวรรษ 1920 ในฝั่งของทวีปอเมริกา ได้มีการศึกษาทฤษฎีทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมเช่นเดียวกับยุโรป โดยมีฐานที่สำคัญคือ Berkeley School of Geography ที่ตั้งอยู่ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา นำโดย Carl O Sauer โดยงานของเขาได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ของภูมิทัศน์ชนบท ในฐานะที่เป็นภูมิทัศน์ธรรมดาทั่วไป (Ordinary Landscape) ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ซึ่งเขาให้คำจำกัดความของคำว่า Landscape จากรากศัพท์ในภาษาเยอรมันที่มีความหมายว่า Land Shape โดยหมายถึงพื้นที่ที่มีรูปลักษณ์ที่ชัดเจนทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม ซึ่งภูมิทัศน์เหล่านั้นประกอบด้วยมิติทางวัฒนธรรมของมนุษย์ และการทำความเข้าใจภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นต้องระลึกเสมอว่า เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าหยุดนิ่ง เคลื่อนไหวมากกว่าสงบ มีชีวิตมากกว่าเป็นซากปรักหักพัง และมีการใช้สอยมากกว่าการทิ้งร้าง (Sauer, 1967: 322)

ในการนำเสนอแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ Berkeley School of Geography นั้น เป็นการรวบรวมศาสตร์ทางด้านภูมิทัศน์และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเข้าด้วยกันซึ่ง Sauer อธิบายว่า เป็นความเคลื่อนไหวระหว่างชีวิตกับพื้นดิน โดยใช้วิธีการศึกษาศาสตร์แบบการมองย้อนอดีต (Retrospective Science) เป็นพื้นฐานในการมองอนาคต และมองภูมิทัศน์ผ่านความเข้าใจในวัฒนธรรมและพลังของมิติทางสังคมเศรษฐกิจที่เป็นตัวสร้างมันขึ้นมา แต่ต่อมากระบวนการศึกษาโดยใช้วิธีการ Retrospective Science ได้ถูกวิพากษ์โดย J.B. Jackson ในปี ค.ศ.1984 ซึ่งมองว่าเป็นการค้นหาดิที่ที่เป็นแบบดั้งเดิม มากกว่าการมองเห็นความเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและปรากฏการณ์ทางสังคม (Jackson, 1989: 15) สำหรับ J.B. Jackson ซึ่งเป็นนักภูมิศาสตร์ในกลุ่ม Berkeley เช่นเดียวกันที่สนใจด้านภูมิทัศน์พื้นถิ่นและเริ่มการศึกษาในช่วงทศวรรษ 1960 และต่อมาได้เขียนหนังสือ Discovering the Vernacular Landscape ซึ่งงานของเขาได้ส่งผ่านระหว่างศาสตร์ทางภูมิศาสตร์กับการออกแบบที่เป็นแนวคิดในการที่จะเชื่อมโยงภูมิทัศน์วัฒนธรรมเข้าสู่แนวทางในการออกแบบพื้นที่

2.4) แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่และหลังโครงสร้างนิยม (Post Modernism and Post Structuralism)

กลุ่มนี้นำโดยกลุ่มนักมานุษยวิทยาและนักภูมิศาสตร์เช่น Edward Relph, Yi-Fu Tuan, Donald William Meinig และ Pierce K Lewis ในช่วงทศวรรษ 1970 ซึ่งแนวคิดในยุคนี้เป็นการหาความรู้อย่างลึกซึ้งมากกว่าการสัมผัสด้วยตา จึงมุ่งเน้นในการแสวงหาความหมายและคุณค่าของภูมิทัศน์ที่ซ่อนอยู่ภายใน โดยการอ่านและแปลความหมาย การถอดรหัส จากระบบสัญลักษณ์ทางภูมิทัศน์ต่างๆ รวมถึงการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับอำนาจและแรงกดดันเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ในทางลึกมากขึ้น (Cosgrove, 1990: 357)

ต่อมาได้มีกลุ่มที่พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากแนวคิดยุค Post Modernism ในช่วงทศวรรษที่ 1980 ซึ่งในขณะนั้นได้มีทฤษฎีที่หลากหลายในการใช้มองมิติทางกายภาพและวัฒนธรรมเช่น แบบจำลองทางเศรษฐกิจของมาร์กซิสต์ (Marxist Economic-Models) ทฤษฎีทางสตรีนิยม (Feminist Theory) ทฤษฎีหลังอาณานิคม (Post-Colonial Theory) ทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) และ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Michel Foucault จึงมีผลทำให้แนวทางการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมมุ่งเน้นไปที่การมองพื้นที่ในเชิงความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางอำนาจ จากกลุ่มทางสังคมต่างๆ คล้ายกับการศึกษาเรื่องพื้นที่ (Space) ซึ่งพื้นที่ในการศึกษาของแนวคิดกลุ่มนี้ยกตัวอย่างเช่น ภูมิศาสตร์การเมือง (Political Geography) ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว (Tourism Geography) ภูมิศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Geography) ภูมิศาสตร์สตรีนิยม (Feminist Geography) เป็นต้น (O'Hare, 1977: 24)

2.5) แนวคิดที่เน้นศึกษามรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

กลุ่มนี้มีแนวคิดด้านการประเมินเพื่อหาคคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เน้นเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีการศึกษากันอย่างแพร่หลายในทวีปออสเตรเลีย โดยมีแนวทางหลักเพื่อการค้นหาและอนุรักษ์มรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงการกำหนดเกณฑ์ของกรรมการมรดกโลก ในการประเมินคุณค่าพื้นที่ที่มีความสำคัญที่จะประกาศเป็นมรดกโลกในด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Taylor, 1989: 16)

2.6) สรุปพัฒนาการแนวคิด ทฤษฎีทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การเริ่มต้นของแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงปีทศวรรษ 1880 เกิดจากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยใช้เพื่ออธิบายเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของเมือง ซึ่งนำเอามิติด้านวัฒนธรรมและความเชื่อของมนุษย์เข้ามาอธิบายลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้น และหลังจากนั้นในช่วงทศวรรษ 1920 แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่ออธิบายความหมาย

ลักษณะภูมิทัศน์กับรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน และในเวลาเดียวกันได้เกิดแนวคิดการศึกษาภูมิทัศน์พื้นที่ขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาเช่นกัน โดยมีแนวคิดในการศึกษาภูมิทัศน์ท้องถิ่นที่มีลักษณะธรรมดา (Ordinary Landscape) โดยเป็นการศึกษาในลักษณะการมองย้อนอดีตเพื่ออธิบายเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์มาถึงปัจจุบัน และได้เริ่มใช้มิติทางเศรษฐกิจร่วมกับมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาอธิบายถึงปัจจัยในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ และการศึกษาในช่วงเวลาต่อมาจนถึงทศวรรษ 1950 ได้ขยายขอบเขตการศึกษาในขนาดพื้นที่ที่ใหญ่ขึ้นเป็นระดับภูมิภาคและประเทศ โดยใช้แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมในการอธิบายรูปแบบของภูมิทัศน์ที่ปรากฏ

แนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระยะต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทศวรรษ 1970 อันเนื่องจากการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางวิชาการของโลกในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern) ที่ส่งผลต่อแนวคิดและกระบวนการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมกล่าวคือ การศึกษาได้มุ่งเน้นการแปลความหมายภูมิทัศน์ในมุมมองของมิติอื่นๆ มากขึ้น เช่น โครงสร้างทางอำนาจ กลุ่มทางสังคมต่างๆ ทำให้การแปลความหมายภูมิทัศน์มีความละเอียดในหลายแง่มุมและมีการวิเคราะห์ในเชิงลึกมากขึ้น นอกจากนี้ในช่วงเวลาเดียวกันได้เกิดแนวคิดในการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลจากการแสวงหานักวิชาการที่เมืองการค้าสหประชาชาติเป็นผู้สนับสนุน ทำให้แนวคิดด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้จำกัดความและสร้างเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินความสำคัญและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันแนวคิดและกระบวนการศึกษาตั้งแต่ยุคหลังสมัยใหม่ ได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างแพร่หลายในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อแปลความหมายและประเมินคุณค่า

ดังนั้นสรุปได้ว่า แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมในบริบทสากลมีลักษณะร่วมกันคือ เป็นการศึกษาในรูปแบบภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นและอธิบายด้วยมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดที่ว่า ผลลัพธ์ที่แสดงออกมาในรูปของภูมิทัศน์ที่มองเห็น โดยมีวัฒนธรรมเป็นผู้กระทำ ธรรมชาติเป็นสื่อกลาง และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ก็คือผลการกระทำดังกล่าว โดยกระบวนการศึกษามุ่งเน้นไปที่การแปลความหมายและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นหลัก

3. พัฒนาการทางแนวคิด ทฤษฎีทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น คำว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ไม่ปรากฏชัดว่าเริ่มใช้เมื่อใด ซึ่งถ้าพิจารณาจากรากศัพท์แล้ว เป็นการแปลความหมายจากคำว่า Cultural Landscape ซึ่งเป็นศัพท์ที่เริ่มใช้เป็นที่แพร่หลายในช่วงที่แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับเข้าสู่อนุสัญญามรดกโลกในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมในอนุสัญญานี้ด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์ ภูมิทัศน์ที่มุ่งเน้นต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์และการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่เนื่องจากในสังคมไทยยังไม่เคยมีแนวคิดในเรื่องนี้มาก่อน จึงเกิดความสับสนในการนำไปใช้ (เทียมสุรีย์, 253: 107) ซึ่งในกระบวนการศึกษาด้านนี้ในประเทศไทยนั้นมีปรากฏอยู่ในกระบวนการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาก่อนแล้ว เนื่องจากการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นการมองสถาปัตยกรรมผ่านบริบทของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ได้เริ่มต้นมาพร้อมกับการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทย ซึ่งจากข้อมูลงานวิจัย “สถานภาพผลงานวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย” โดย วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร และคณะในปี พ.ศ. 2544 พบว่าในการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งหลักฐานที่พบคือ การวิจัยครั้งแรกเรื่อง “บ้านขวานาทั่วพระราชอาณาจักร” เมื่อปี พ.ศ. 2496 โดยคณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และต่อมาได้มีการศึกษาเรื่อง เรือนภาคกลางในช่วงระยะปี พ.ศ. 2512-2519 จนกระทั่งมีการศึกษาเรื่องเรือนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่นๆ ต่อมา

การศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมครั้งแรกในประเทศไทยนั้นเป็นงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาขั้นต้นด้านชุมชนและสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ในปี พ.ศ. 2526 โดย ประสงค์ เอี่ยมอนันต์และคณะ ที่เริ่มมีการศึกษามิติด้านชุมชนที่เป็นระบบ รวมถึงบทความเรื่อง “ตลาดพื้นบ้านลานนาไทย” โดย อรศิริ ปาณินท์ ในปีเดียวกัน

หลังจากแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ถูกบรรจุเข้าสู่อนุสัญญามรดกโลกในปี พ.ศ. 2535 ได้ส่งผลต่อการตื่นตัวทางวิชาการในประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เกิดการวิจัยและศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังและเป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะศาสตร์ทางด้านการอนุรักษ์ การผังเมือง การออกแบบชุมชนเมือง สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และภูมิสถาปัตยกรรม แต่ถึงกระนั้นการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับความหมายของ Cultural Landscape ในประเทศไทยก็มีความหลากหลายทั้งคำและความหมาย ซึ่งรวบรวมพอสังเขปได้ดังนี้

1) สภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมธรรมชาตินั้นๆ แต่ทว่ามนุษย์มีข้อจำกัดในด้านต่างๆ ทั้งในแง่เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ฯลฯ ทำให้มนุษย์สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อมได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และรวมไปถึงขีดจำกัดของธรรมชาติที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ ก็มีอย่างจำกัดเช่นกัน ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมนี้เอง ที่เป็ความหมายของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (เกรียงไกร, 2551: 20)

2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต ผ่านพฤติกรรมทางวัฒนธรรม และสิ่งไม่มีชีวิต ผ่านปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อม มนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับตัว (ชนัญ, 2532: 10)

3) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ให้คำจำกัดความว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นผลของการกระทำหรือความสัมพันธ์ต่อกันอย่างสมดุลที่เกิดขึ้น ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางสังคมต่างๆ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยสะท้อนถึงการพัฒนาของสังคมหรือชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน ผ่านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ในสังคมหรือชุมชน (ศรุตและชาวพร, 2555: 22)

4) ภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape) คือความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งในบริบทสังคมวัฒนธรรม หมายถึงลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งเช่น บริเวณป่า ท้องทุ่ง หนองบึง แม่น้ำหรือปากอ่าวทะเล อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักร่วมกัน ในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่เพื่อสื่อสารถึงกัน และอาจสร้างเป็นตำนาน (Myth) ขึ้นมาอธิบายถึงความเป็นมาและความหมายความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสถานที่และท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นในภูมิวัฒนธรรมจึงประกอบด้วยองค์ประกอบการศึกษาที่สำคัญคือ

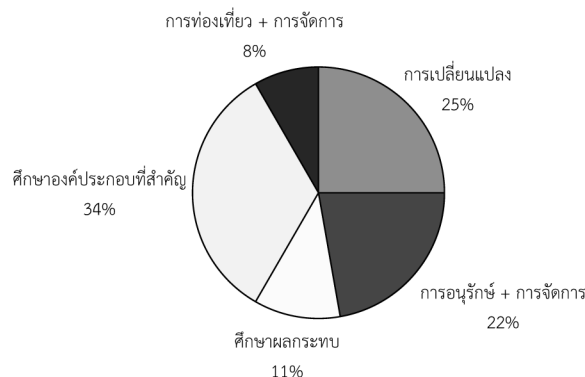
- ภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน หมายถึงลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งจะปรากฏเป็นสถานที่หรือชื่อบ้านนามเมือง เป็นจุดเด่นที่สำคัญของชาวบ้านในท้องถิ่นหรือนักเดินทางที่เข้ามาในพื้นที่
- นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) หมายถึงพื้นที่เฉพาะที่มนุษย์สร้างบ้านเมืองขึ้นมาเป็นท้องถิ่นต่างๆ ย่อมไม่เหมือนกัน นิเวศวัฒนธรรมของแต่ละแห่งนั้นมักเป็นการมองจากคนภายใน ที่มีต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด เห็นความหลากหลายทางชีวภาพ ชาติพันธุ์ หลายชุมชนในพื้นที่เดียวกัน จากนั้นมีการกำหนดหรือสร้างองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต สร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน สร้างประเพณีและความเชื่อในพื้นที่เดียวกัน

• ชีวิตวัฒนธรรม (Way of Life) หรือโครงสร้างที่อยู่ในชีวิตประจำวัน อันเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างทางสังคม เช่น เครือญาติและกลุ่มทางสังคมต่างๆ ดังนั้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางภูมิวัฒนธรรม จึงต้องศึกษาสภาพแวดล้อมในอดีต และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน จากปัจจัยต่างๆ ในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ ที่เชื่อมโยงกับชีวิตวัฒนธรรมของมนุษย์ในมิติต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อม ในมิติจากภายในและภายนอกที่ชัดเจน และการศึกษาภูมิวัฒนธรรมนั้นเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐาน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจใน นิเวศวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งมีชีวิตร่วมกันในชุมชนของชาติพันธุ์ (ศรีศักร, 2544)

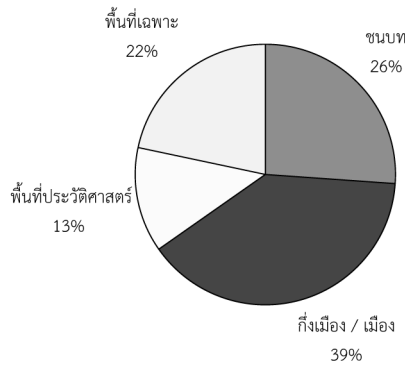
จากการรวบรวมในการให้คำจำกัดความและความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยนักวิชาการหลายท่านและผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์หลายแขนง พบว่ามีประเด็นที่แตกต่างในมุมมองของรายละเอียดอยู่บ้าง แต่ในภาพรวมก็ยังคงอยู่ในกรอบของแนวคิดที่เป็นรากฐานของทฤษฎีจากต่างประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งความแตกต่างของแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างต่างประเทศกับภายในประเทศไทยนั้น เป็นความแตกต่างในกระบวนการศึกษามากกว่าทางแนวคิดซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยกระบวนการศึกษาของประเทศไทยนั้น ให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมและความเชื่อมากกว่าในต่างประเทศเช่น การให้ความสำคัญกับคติ ความเชื่อ ตำนาน เรื่องเล่าท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมชาติของกระบวนการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่มีการให้น้ำหนักกับตัวแปรหรือมิติแต่ละด้านที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ศึกษา

4. สถานภาพผลงานวิชาการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ผ่านมาในประเทศไทย

จากการสำรวจผลงานทางวิชาการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ผ่านมา โดยสืบค้นจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทยในระดับบัณฑิตศึกษาและจากผลงานวิจัย บทความวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ พบผลงานที่ศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งหมดรวม 19 ผลงาน และนำมาวิเคราะห์โดยแยกเป็น 2 ประเด็นหลักคือ ส่วนแรกแยกแยะตามประเด็นการศึกษาหลักที่ผู้ศึกษานำเสนอ ส่วนที่สองเป็นการแยกแยะตามลักษณะพื้นที่ศึกษา ซึ่งแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้มีจุดประสงค์เพื่อหาแนวโน้มและทิศทางการศึกษาในอนาคตว่ามีประเด็นการศึกษาใดที่ยังไม่ได้รับความสนใจหรือมีการศึกษาน้อย และพื้นที่ในลักษณะใดที่ยังขาดการให้ความสนใจในการศึกษา ซึ่งผลการจำแนกสรุปได้ตามแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงสัดส่วนของประเด็นการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 2 แสดงสัดส่วนของลักษณะพื้นที่ในการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์แผนภูมิและการศึกษารายละเอียดของเนื้อหาผลงานวิชาการ มีข้อสังเกตบางประการดังนี้

1. ด้านประเด็นการศึกษา พบว่ามีการศึกษาที่ให้ความสนใจ ด้านองค์ประกอบที่สำคัญทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่มากที่สุด เนื่องจากเป็นการศึกษาสภาพกายภาพโดยทั่วไปที่สามารถทำความเข้าใจเชิงรูปธรรมได้ง่ายกว่าประเด็นอื่นๆ ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่เริ่มจากความสำคัญของพื้นที่เป็นหลัก ส่วนประเด็นรองลงมาคือการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นผลในด้านการศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและโยงเข้าสู่การอนุรักษ์ สำหรับประเด็นในการศึกษาเพื่อการท่องเที่ยวพบว่ามีสัดส่วนที่น้อย แต่ในรายละเอียดของการศึกษาก็ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเรื่องการท่องเที่ยวไว้ ที่เป็นผลต่อเนื่องจากการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่
2. ประเด็นด้านพื้นที่ศึกษา พบว่าพื้นที่ในเขตเมืองและกิ่งเมืองกิ่งชนบท เป็นพื้นที่ที่ได้รับความสนใจในการศึกษามากที่สุด เนื่องจากในพื้นที่เขตเมืองมีองค์ประกอบที่หลากหลาย มีการเปลี่ยนแปลงและความทับซ้อนกันทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นประเด็นให้ศึกษามากกว่าพื้นที่ชนบท ส่วนในรายละเอียดของลักษณะพื้นที่นั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลักคือ กลุ่มแรกเป็นพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม กลุ่มที่สองเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศพิเศษต่างๆ หรือชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น และกลุ่มสุดท้ายเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง แต่มีการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นที่อื่นอีกจำนวนมากที่ไม่ได้รวบรวมเข้าในการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมนี้ ซึ่งมีประเด็นการศึกษาที่ได้กล่าวถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมเช่นกัน แต่ได้เน้นประเด็นด้านสถาปัตยกรรมเป็นหลัก

ตารางที่ 1 แสดงการจำแนกผลงานการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2536-2554

ชื่อเรื่อง	ประเด็นการศึกษา					พื้นที่ศึกษา			
	การเปลี่ยนแปลง	การอนุรักษ์ + การจัดการ	ศึกษาผลกระทบ	ศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญ	การท่องเที่ยว + การจัดการ	ชนบท	กึ่งเมือง / เมือง	พื้นที่ประวัติศาสตร์	พื้นที่เฉพาะ
1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบ้านท่าวัด (มรรษธรณ พฤษะวัน, 2536)	*			*		*			
2) ผลกระทบจากการทำเกลือต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำเสียว ในเขตอำเภอกรบือ จังหวัดมหาสารคาม (วนมพร พาพะนิษฐ์, 2538)	*		*						*
3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (กิตติมา นวลจันทร์, 2538)	*			*					*
4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาริมฝั่งหนองหาน จังหวัดสกลนคร (ยอดชาย พลหาญ, 2540)	*					*			
5) การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมบริเวณเขื่อนลำปาว อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ (พัทยา อรรถอำนวย, 2541)	*			*	*	*			*
6) วัดพู : มรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งจำปาสัก (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2548)				*				*	
7) ภูมิทัศน์พื้นที่ถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนชาวมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย (ศนิ ลิมทองสกุล, 2548)				*	*				
8) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ของบางซันช่วงปี พ.ศ. 2491 ถึงปัจจุบัน (วชิร สอแสง, 2549)	*		*			*			
9) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับเมืองเก่าเชียงใหม่ : การสื่อความหมายและการอนุรักษ์มรดกที่ถูกลืม (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2549)		*		*		*	*		
10) การอนุรักษ์ชุมชนที่มีลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนเรือนแพริมแม่น้ำสะแกกรัง (อมร กฤษณพันธ์, 2549)	*	*							*
11) การประยุกต์แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการจัดการแหล่งนันทนาการ ทางประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาแหล่งภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ในอุทยานแห่งชาติของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อรรถพล ศิริเวชพันธ์, 2549)		*		*		*		*	
12) การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และสถานการณ์ของพื้นที่เกษตรกรรมฝั่งตะวันออก ของกรุงเทพมหานครท่ามกลางกระแสความเป็นเมือง (วชิร สอแสง, ดนัย ทายตะคุ, 2549)	*		*			*			
13) แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี (ภาสกร คำภูแสน, 2550)		*		*		*			
14) การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา (สุทธิพร ปรีชา, 2550)		*		*	*	*			
15) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับภูมิทัศน์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชนริมคลองรางจระเข้ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (อมฤต หมวดทอง, 2550)				*		*			
16) การพัฒนาชุมชนพื้นถิ่น : การเปลี่ยนแปลงลักษณะภูมิทัศน์ที่แตกต่างกัน (วันดี พินิจวรสิน, อรศิริ ปาณินท์, 2551)	*			*		*			
17) การศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษา : ชุมชนภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ (เจษฎ์ศิริ เกื้อนมูลละ, 2553)		*		*		*			*
18) การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรม : กรณีเมืองลำปาง (รณรงค์ ชมพูพันธ์, 2553)		*		*	*	*			
19) ภูมิทัศน์เมืองโบราณและองค์ประกอบของเมือง กรณีศึกษา เมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2554)		*		*		*			
รวม	9	8	3	14	2	6	9	3	5

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายแนวคิดและการศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงต้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีความสำคัญมากขึ้น ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา และได้ขยายขอบเขตการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เข้าสู่ศาสตร์ทางด้านการออกแบบและการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อพื้นที่ ผู้คนและธรรมชาติในหลากหลายแง่มุม เนื่องจากเป็นชุดความรู้พื้นฐานในการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับบริบททางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ และจากการเปรียบเทียบกระบวนการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างภายในประเทศกับต่างประเทศพบว่า กระบวนการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของประเทศไทย มีจุดเด่นในการศึกษามิติทางวัฒนธรรม แต่ยังไม่ได้นำนโยบายในการแปลความหมายเชิงลึก ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญที่ทำให้ทราบถึงคติ ความเชื่อและแนวคิดของผู้คน ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ให้รองรับต่อแนวคิดเหล่านั้น

สำหรับข้อเสนอแนะในทิศทางการศึกษาด้านนี้มี 2 ประเด็นหลักคือ ประการแรก คือการเชื่อมโยงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับศาสตร์อื่นๆ เช่น สถาปัตยกรรม ผังเมือง มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ หรือทางรัฐศาสตร์ เพื่อให้ได้มุมมองเชิงพื้นที่ที่หลากหลายและมีความรอบด้าน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการศึกษาวิจัยที่หลากหลาย ส่วนข้อ เสนอแนะประการที่สองคือ ปัจจุบันมีการพัฒนาทางกายภาพที่รวดเร็วจนทำลายร่องรอยทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปมาก จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องศึกษาข้อมูลทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งควรศึกษาในประเด็นที่เป็นปัญหาในปัจจุบันเช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ผลกระทบจากการพัฒนาต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญที่นำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และเกิดความเข้าใจในความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา นวลจันทร์. 2539. **ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. 2551. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อูษาคเนย์.
- _____. 2554. **ภูมิทัศน์เมืองโบราณและองค์ประกอบของเมือง กรณีศึกษา เมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่.**[ออนไลน์] [อ้างเมื่อ 20 มิถุนายน 2555]. เข้าถึงได้จาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>.
- _____. 2548. **วัตถุ : มรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งจำปาสัก.** [ออนไลน์] [อ้างเมื่อ 20 มิถุนายน 2555]. เข้าถึงได้จาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>.
- เจษฎ์ศิริ เลื่อนมูลละ. 2553. **การศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษา : ชุมชนภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.** การค้นคว้าอิสระภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. 2532. **นิเวศวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เทียมสุรีย์ สิริศรีศักดิ์. 2553. **ความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย.** ใน **วารสารอาษา.** ปี 2553 (ฉบับที่ 3): 104-113.

- พัทธา อรรถอำนวนย. 2541. การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมบริเวณเขื่อนลำปาว อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภาสกร คำภูแสน. 2550. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี. การค้นคว้าอิสระภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มรรษธรณ พลฤกษ์วัน. 2536. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบ้านท่าวัด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ยอดชาย พลหาญ. 2541. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาริมฝั่งหนองหาน จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รณรงค์ ชมพูพันธ์. 2553. การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรม : กรณีเมืองลำปาง. การค้นคว้าอิสระภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วชิร สอแสง. 2549. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ของบางชั้นช่วงปี พ.ศ. 2491 ถึงปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ภูมิสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วชิร สอแสงและदनัย ทายตะคุ. 2549. การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และสถานการณ์ของพื้นที่เกษตรกรรมฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานครท่ามกลางกระแสความเป็นเมือง. ใน วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1. วันที่ 1 พินิจวารสารและออร์คิดรี ปาณินท์. 2551. การพัฒนาชุมชนพื้นที่: การเปลี่ยนแปลงลักษณะภูมิทัศน์ที่แตกต่าง. [ออนไลน์] [อ้างเมื่อ 20 มิถุนายน 2555]. เข้าถึงได้จาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>.
- วนมพร พาหะนิษฐ์. 2538. ผลกระทบจากการทำแกเลื่อต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำเสียว ในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิมลสิทธิ์ ทรายางกูรและคณะ. 2544. สถานภาพผลงานวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วีระพันธ์ ชินวัตร. 2549. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับเมืองเก่าเชียงใหม่ : การสื่อความหมายและการอนุรักษ์มรดกที่ถูกลืม. ใน วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1. 2551. ลืมทองสกุล. 2548. ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนชาวมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย. ใน Journal of Architectural/Planning Research and Studies. ปีที่ 4 (ฉบับที่ 2): 143-154.
- ศรุต โปธิ์ไทรและชาวพร ศักดิ์ศรี. 2555. การแปรเปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมลาวโขงหนองปรง: ที่ว่างอันเกี่ยวเนื่องกับประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ปีปีการพิมพ์และบรรจุกษ์.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. [ม.ป.ป.]. การศึกษาสังคมไทยผ่านภูมิวัฒนธรรม. [ออนไลน์] [อ้างเมื่อ 11 มิถุนายน 2555]. เข้าถึงได้จาก : <http://lek-prapai.org/watch.php?id=84>.
- สุทธิพร ปรีชา. 2550. การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา. การค้นคว้าอิสระ การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อมฤต หมดทอง. 2550. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับภูมิทัศน์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชนริมคลองรางจระเข้ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- อมร กลุขณพันธุ์. 2549. การอนุรักษ์ชุมชนที่มีลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนเรือนแพริมแม่น้ำ
สะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี. [ออนไลน์] [อ้างเมื่อ 20 มิถุนายน 2555]. เข้าถึงได้จาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>.
- อรรถพล ศิริเวชพันธุ์. 2549. การประยุกต์แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการจัดการแหล่งนันทนาการ
ทางประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาแหล่งภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ในอุทยานแห่งชาติของ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอุทยานและนันทนาการ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- Buttimer, A. 1978. Charism and context: The Challenge of La Geographie Humaine. D. Ley & M.S.
Samuels (eds). In **Humanistic Geography: Prospects and Problems**. Chicago: Maroufa
Press. pp 58-76.
- Cosgrove D, D.S. 1988. **The Iconography of Landscape**. Great Britain: The Bath Press.
- Fleure, D. 1970. **A Natural History of Man in Britain: Conceived as a Study of Changing Relation
between Men and Environments**. London: Collins.
- Jackson, J.B. 1984. **Discovering the Vernacular Landscape**. New Haven: Yale University Press.
- James, P.E. and Martin, G. 1981. **All Possible World: A History of Geographical Ideas**. New York:
John Wiley and Sons.
- Sauer, C.O. 1967. **Land and Life: A Selection of The Writing of Carl Ortwin Sauer**. Berkeley:
University of California Press.
- O' Hare, D.J. 1997. **Tourism and Small Coastal Settlements: A Cultural Landscape Approach
for Urban Design**. Oxford: Academic Press.
- Taylor, K. 1989. Conservation and Interpretation Study of The Rural Heritage Landscape of
The Lanyon-Lambrigg Area. In **ACT Historic Environment**. 7(2): 16-23.
- Whiteland J.W.R. 1981. **The Urban Landscape: Historical Development and Management**.
London: Academic Press.